

Mellékletek:

A „Dabas műemléki és városképi vizsgálata” című 1954-ben készített és sokszorosított kézirat

Városunk értékeinek sorában köztudottan kiemelt szerepe van műemlék épületeinknek. Páratlan kúria épületegyüttessel büszkélkedhetünk, amelyet időről-időre a műemlékvédelmi szakirodalom is elismer. A forrásművek sorában sajátos szint, egyedi minőséget képvisel a budapesti Városépítési Tervező Vállalat 1954-ben készített gyanánt sokszorosított kiadványa, mely az ország és a műemlékvédelem kritikus időszakában készült. Csak emlékeztetőül: ebben a korszakban értékes kúriákat gabonaraktárként és más méltatlan célokra használtak, ill. esetenként le is bontottak. A döntéseket alapvetően a politika, az osztályharc motiválta, s ilyen körülmények között kellett a műemlékvédelmi szakembereknek olyan szakvéleményt adni, amely mégis az értékek, műemlékek megővését, fennmaradását szolgálta.

Ugyancsak emlékeztetni kell arra, hogy Alsó- és Felsődabas összevonása ekkorra már megtörtént, vagyis az 1954. évi felmérés mindkét egykori jogelőd község műemlékeit érintette. A vizsgálat az Építésügyi Minisztérium Tervezési Igazgatóságának felhívására és irányításával zajlott. Célja: „A városrendezési előkészítési munkák kapcsán a város rendezésére kiható műemlékek és műemlékjellegű épületek, valamint utcaképek vizsgálatának elkészítése, továbbá azok jegyzékbe foglalása, megvédésükre, környezetük kialakítására javaslatadás. A vizsgálat kiterjed a különös helyi jellegzetességeket mutató egyéb építményekre és táji adottságokra is.”

A Városépítési Tervező Vállalat adatgyűjtését és a kézirat összeállítását Szelle Kálmán, Lombár Pál és Péczely Béla építésztervező műemlékvédelmi szakemberek végezték. A fényképeket Krasznai István készítette, ill. egyes fényképeket Imrényi Imre adott át.

Tartalom:

Bevezetés

I. A község kialakulásának rövid történeti vázlata

II/a. Műemlékek, műemlékjellegű, városképi és tájképi jelentőségű építmények jegyzéke.

II/b. Műemlékek és műemlékjellegű építmények leírása.

III/a. Városképi javaslatok.

III/b. Helytörténeti szempontból nyilvántartott épületek leírása.

IV. - - - - [a fejezet a tájképi fontosságú adottságokat tartalmazza, az esetleges javaslatokkal]

V. Függelék.

VI. Fényképek.

VII. Térkép.

(Megjegyzés: Tapasztalatom szerint a tartalomjegyzék szerinti fényképeket és a térképet a közönyvtári példányok nem tartalmazzák, ill. az OSZK katalógusa sem tünteti fel. V. F.)

A stencilezési eljárással házilag sokszorosított kézirat az OSZK katalógusa szerint 52 oldal terjedelmű, melyet a folyamatos oldalszámozás hiányában szükséges rögzíteni. A 4 oldalas történeti vázlat záró megállapítása:

„Alsó- és Felsődabas különben még ma is határozottan elválík, és ha folyík is a két községrész közötti terület beépítése, egyelőre a kettőnek régi különállása világosan felismerhető.”

A műemlékek, műemlékjellegű, városképi fontosságú építmények és utcák jegyzéke 33 alsódabasi és 5 felsődabasi tételt tartalmaz. Külön kortörténeti érdekesség az utcák elnevezése,

melyből kiderül, hogy 1954-ben még volt Fő út és Szent István út, de már létezett Rózsa Ferenc utca is.

A leírásokból kettő-kettő példa mintaként:

- „Kossuth Lajos u. 11. – Műemlékjellegű.

Kossuth László volt háza, /Kossuth Lajos apjának háza/ földszintes L alakú épület. Utcai főfrontján 2+2 ablaktengellyel, udvarán pilléres széles tornáccal. A házon emléktábla. Többször átalakították, főleg az utcai részét és a tetőzetét változtatták meg lényegesen. – Történeti vonatkozásai miatt lehetőleg fenntartandó.”

- „Szent István út 42. Műemlék.

Kaszinó épület. Földszintes U alaprajzú klasszicista épület, eredetileg nemesi kaszinó. Az épület udvarát három oldalt dóroszlopok által tartott hosszú tornác veszi körül. Az utcai homlokzat főbejárati részén egyenes záródású kapuzat, jobbra-balra 3-3 egyenlő tengelyállású ablak. Az ablakok között klasszicista falpillér van, amely a végig futó könyöklő parkányt megszakítja. A sarkon túl 5 tengelyű kis kiállítású hosszú rizalit, szélén kettőzött, az ablakok között 1-1 falpillérrel. Egyszerű alacsony lábazat. Feltétlenül fenntartandó.”

- „Felsődabas, Fő utca. Védett városkép.

Széles, fésűs beépítésű utca, jellegzetes népi házakkal, kedvező összképpel, mely az egyébként nagy kertekkel megbontott utcaképek között jóformán az egyetlen összefüggő, és a népi építészeti hagyományain épülő. Összhatásában fenntartandó.”

- „Felsődabas, Fő u. és Bajcsy-Zsilinszky u. sarok. Városképi jelentőségű.

Ún. Nemes-kúria. Széles, téglánalaprajzú épület, az udvar felé később hozzátoldott aszimmetrikus rövid szárnyal. Az utcai oldalon 4 ablak enyhén kiemelt keretben, az egész falfelületet széles, belül profilozott szegély keretezi. Igen magas, középen kiemelkedő tetőzet. Az udvari oldalon hosszú félköríves tornác, sajnos beüvegezve és részben átalakítva, összhatásában kifogható. Három szervesen elhelyezett bejárati lépcső. Lehetőleg fenntartandó.”

A szakemberek 15 esetben éltek a „Feltétlenül fenntartandó”, 2 esetben a „Fenntartandó”, 1 esetben az „Összhatásában fenntartandó”, 18 esetben a „Lehetőleg fenntartandó” minősítéssel, 2 esetben pedig nem rögzítették álláspontjukat. Ez utóbbi kategória egyike Kossuth László síremléke, melyről vélhetően politikai indíttatású félelmek miatt nem formáltak véleményt. Ugyanakkor „Fenntartandó”-nak ítélték Dabasi Halász Antal sírkövét, mely az 1960-as években a Kossuth-temető eldózerolásakor semmisült meg.

A vizsgálati anyag jelentős terjedelemben az adott korszak általános ismereteit, rendeleteit tartalmazza, amelyet minden bizonnyal más települések vizsgálatakor is változtatás nélkül felhasználtak. A dabasi vizsgálat anyaga nem vált közismertté, hiszen csak szűk körben, a témával foglalkozó szakemberekhez jutott el. (Ugyanakkor településünk esetében vélelmezhetően alapul szolgált Dercsényi Dezső művészettörténész 4 évvel későbbi tudományos színvonalat képviselő munkájához is (Dercsényi Dezső (szerk.): Pest megye műemlékei I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.), bár az akadémiai kiadvány nem tünteti fel a szakirodalmi források között. Miután akkoriban a műemlékvédelem témájában kevés publikáció született, nehéz elképzelni a sokszorosított dabasi vizsgálat rejtve maradását.)

Összességében a vizsgálati anyag értékes, kurrens kortörténeti dokumentumnak tekinthető, mely jelentősen gyarapítja értéktárunk kulturális örökség kategóriáját.

Bibliográfia

Szelle Kálmán, Lombár Pál, Péczely Béla [összeáll.]: Dabas műemléki és városképi vizsgálata. Városépítési Tervező Vállalat, Budapest, 1954. [Házi soksz.] Ism. lapsz. [52] p. OSZK jelzet: MC 18.567

Imrényi-Szabó Imre (írta és fényképezte): Öreg udvarházak: régi kúriák és parasztházak Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Népművelési Bizottsága, Budapest, 1944. 172 p.

Kaiser Anna: Emlékezés Péczely Béla munkásságára. Műemlékvédelem, 1987. 1987 / 1. szám, pp. 44-55.

Kenyeres Ágnes (főszerk.) Magyar Életrajzi Lexikon (1978-1991). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. p. 848. (Szelle Kálmán)

<http://www.icomos.hu/index.php/hu/elismeresek/panteon/9-actual/panteon/27-dr-peczely-bela>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szelle_K%C3%A1lm%C3%A1n

https://hu.wikipedia.org/wiki/Lak%C3%B3s_Kommun%C3%A1lis_%C3%89p%C3%BCletek_Tervez%C5%91_V%C3%A1llalat

Összeállította: Valentyik Ferenc